

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

TRENDS AND PERSPECTIVES OF STATE FINANCIAL SUPPORT FOR AGROINDUSTRIAL COMPLEX UKRAINE

У статті розглянуто сучасний стан державного фінансування аграрного сектору економіки, його форми та напрями. Визначено проблеми державної фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Зазначено, що державна підтримка сільського господарства України повинна орієнтуватися на досвід розвинених країн, де цінова підтримка сільського господарства становить від 48 до 91% від усієї суми бюджетного фінансування. Обґрунтовано стратегічні напрями вдосконалення державного фінансування аграрного сектору економіки України.

Ключові слова: державна фінансова підтримка, видатки бюджету, цінова політика, аграрний сектор економіки, стратегія розвитку.

В статье рассмотрены современное состояние государственного финансирования аграрного сектора экономики, его формы и направления. Определены проблемы государственной финансовой поддержки сельскохозяйственных товаропроизводителей. Отмечено, что государственная поддержка сельского хозяйства Украины должна ори-

ентироваться на опыт развитых стран, где ценовая поддержка сельского хозяйства составляет от 48 до 91% от всей суммы бюджетного финансирования. Обоснованы стратегические направления совершенствования государственного финансирования аграрного сектора экономики Украины.

Ключевые слова: государственная финансовая поддержка, расходы бюджета, ценовая политика, аграрный сектор экономики, стратегия развития.

The article considers the current state of state financing of the agricultural sector of the economy, its form and direction. The problems of state financial support for agricultural producers are identified. It was noted that the state support of agriculture of Ukraine should be guided by the experience of developed countries, where the price support of agriculture ranges from 48 to 91% of the total amount of budget financing. The strategic directions for improving state financing of the agricultural sector of the economy of Ukraine are substantiated.

Key words: state financial support, budget expenditures, pricing policy, agrarian sector of the economy, development strategy.

УДК 351.82: 332.012

Науменко А.О.

к. екон. наук, доцент, докторант
навчально-науково-виробничого центру
Національний університет
цивільного захисту України

Постановка проблеми у загальному вигляді. Державна фінансова підтримка агропромислового комплексу є складником державної координації ринкового механізму в аграрній сфері і через специфіку сільськогосподарського виробництва – найбільш стабільною підсистемою державного регулювання. Вона існувала за умов адміністративно-планової економіки, наявна практично в усіх зарубіжних державах із розвинутою ринковою економікою. Її форми та методи розвиваються паралельно зі зміною комплексу економічних відносин в аграрній сфері відповідно до трансформації аграрної політики.

Аграрні підприємства функціонують в умовах економічної нестабільності та цінової невизначеності, тому важливою умовою їх розвитку є державна фінансова підтримка. Однією з проблем розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні є його недостатня державна підтримка. Сучасний вплив держави на галузі АПК характеризується недосконалістю, необґрунтованістю та недофінансуванням, що потребує перегляду форм і методів державної підтримки агропромислового комплексу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Основні аспекти рівня державної підтримки сільськогосподарських підприємств в Україні представлено в поглядах таких учених,

П.Т. Саблук, М.Я. Дем'яненко, А.Д. Діброва, О.Є. Гудзь, П.І. Гайдуцький, В.В. Юрчишин, О.М. Могильний, В.К. Збарський, та інших вітчизняних дослідників.

Мета статті полягає в аналізі сучасного стану державної фінансової підтримки агропромислового комплексу України й обґрунтуванні пріоритетних напрямів її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Визначення сутності державної підтримки підприємств агропромислового комплексу висвітлюються в роботах багатьох вітчизняних учених. За визначенням О.Є. Гудзь, державна підтримка аграрного сектору економіки як основний механізм реалізації державної аграрної політики є свідомим створенням сприятливих економічних, правових, організаційних та інших умов розвитку сільськогосподарського виробництва, забезпеченого матеріальними та фінансовими ресурсами [1].

Державна фінансова підтримка розвитку агропромислового комплексу здійснюється за такими формами:

– непряма державна підтримка (надання податкових пільг);

– пряма державна підтримка (бюджетні асигнування, бюджетні позики).

Система податкових пільг, яка діяла в Україні для аграрної галузі, останніми роками спричинила багато нарікань через їхню низьку

ефективність. Окрім того, у 2015 р. змінилась система оподаткування, а у 2016 р. – система спецрежиму ПДВ для аграріїв, велику частину податкових пільг підприємствам сільського господарства переглянуто, скорочено або зовсім скасовано. Обраний країною шлях на євроінтеграцію також вносить корективи в цей процес [3].

Мета сучасної аграрної політики нашої країни полягає в гарантуванні продовольчої безпеки країни, утвердженні пріоритетного розвитку агропромислового виробництва, створенні сучасного конкурентоспроможного агропромислового виробництва, виході на агропромисловий ринок світу. Безумовно, жоден із цих напрямів неможливо втілити в життя без державної фінансової підтримки розвитку аграрного сектору економіки. Згідно з українським законодавством питома вага видатків на фінансування сільського господарства має становити не менше 5% видаткової частини Державного бюджету. Реальні обсяги фінансування не досягають задекларованих показників (табл. 1).

Очевидно, що останніми роками спостерігається негативна тенденція до зниження питомої ваги видатків Міністерства аграрної політики та продовольства в бюджетах України. Наприклад, у 2016 р. питома вага становила лише 0,25%, а у 2012 р. – 2,4% до загального обсягу видатків Державного бюджету.

Тобто після економічної кризи 2013–2014 рр. видатки Державного бюджету збільшилися у 2 рази, а фінансування аграрного сектору скоротилося у 2015 та 2016 рр. у 5 разів, у 2017 р. – у 1,5 рази. Крім того, передбачені видатки Міністерства аграрної політики та продовольства у розмірі 5,5 млрд грн (0,7% до загального обсягу видатків), що на 3,1 млрд грн менше, ніж у 2012 р. та на 2,9 млрд грн – проти 2013 р. Але порівняно з 2016 р. загальна сума видатків на фінансування Мінагрополітики збільшилася на 3,9 млрд грн [7].

Досягнення стратегічних цілей державної фінансової підтримки розвитку сільського

господарства безпосередньо пов'язане із реалізацією заходів щодо вдосконалення форм підтримки, механізмів розподілу та освоєння ресурсів бюджетного фінансування. Основними заходами досягнення стратегічних цілей державної фінансової підтримки розвитку аграрного сектору економіки є такі:

- формування комплексної законодавчо-нормативної бази для посилення стимулюючої ролі бюджетної підтримки. Захід передбачає насамперед визначення інституційного середовища та пріоритетів із метою: стабілізації і розвитку агропромислового виробництва, забезпечення продовольчої безпеки та продовольчого забезпечення населення, захисту вітчизняного товаровиробника на внутрішньому та зовнішньому ринках;

- посилення регулюючої функції державної фінансової підтримки розвитку сільського господарства. Захід передбачає забезпечення таких принципів: стійкості – зобов'язання держави забезпечувати підтримку; адресності – державна підтримка надається безпосередньо товаровиробникам; гарантованості – зобов'язання з підтримки сільгоспвиробників, зокрема, за окремими напрямками; обмеженості – сума засобів, отриманих із бюджету, обмежена розмірами державного плану бюджету; рівнодоступності – усі форми господарювання мають рівне право на бюджетну підтримку); врахування міжнародних зобов'язань – здійснення державної підтримки відбувається з врахуванням зобов'язань, узятих Україною перед міжнародною спільнотою, передбачення двосторонніх зобов'язань розпорядників та одержувачів бюджетних коштів;

- проведення моніторингу ефективності бюджетних програм за рядом ключових характеристик щодо розвитку форм господарювання, нарощування обсягів виробництва, формування вертикальної та горизонтальної інтеграції, насичення внутрішнього ринку та збільшення експорту, підтримки прибутковості та рентабельності за видами сільськогосподарських товаровиробників, виплат на гектар угідь, поголів'я тощо [3].

Таблиця 1

Динаміка видатків загального фонду Державного бюджету України, млрд грн

Показники	Роки					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Видатки Державного бюджету, всього	360,5	363,6	384,6	554,6	642,3	735,4
Міністерство аграрної політики та продовольства	8,6	8,4	3,5	1,7	1,6	5,5
Відсоток до загального обсягу видатків	2,4	2,3	0,9	0,3	0,25	0,7

Отож, хоч Держбюджет-2017 враховує продовження значної частини реалізації програм, які діяли у 2012–2015 рр., проте загалом на фоні економічної нестабільності, зростання інфляції, невизначеності вектору розвитку задекларована в законі підтримка аграрного сектору є суто формальною і не впливатиме належним чином на його розвиток.

Оскільки можливості бюджету були і залишаються обмеженими, реальну підтримку сільське господарство одержувало шляхом застосування непрямих механізмів підтримки, а саме спецрежимів оподаткування у вигляді ФСП (4 група платників єдиного податку з 2015 р.) та ПДВ.

Кардинальна зміна системи оподаткування сільськогосподарської діяльності передбачена Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 р.» від 24 грудня 2015 р. № 909 [6].

Верховна Рада встановила перехідний (до 1 січня 2017 р.) спеціальний режим сплати ПДВ під час реалізації великої рогатої худоби та молока з пропорцією 20% – до держбюджету, 80% – на спеціальний рахунок виробника для подальшого використання; під час реалізації зернових і технічних культур – співвідношення 85% на 15%; під час реалізації іншої сільгосппродукції – 50% на 50% відповідно [8].

Тому подальші реформи мають бути спрямовані на послаблення або припинення підтримки виробництва згідно з квотами. Кошти, що вивільняються, мають бути спрямовані на активну підтримку фермерських господарств та інвестовані в освіту, інфраструктуру й інновації в галузі. Уряд має бути наполегливішим у пріоритетності фінансування охорони довкілля та сталого використання природних ресурсів.

Проблема має вирішення у площині більш повного врахування зовнішніх вимог, оскільки Україна значно залежить від ситуації в ЄС, будучи членом СОТ. Зокрема, у податковому законодавстві України була умова, що аграрний сектор перейде на загальні правила оподаткування з 2018 р. Але у Меморандумі про співпрацю з Україною, укладеним із МВФ у 2015 р., за яким очікується отримання чергового траншу 1,7 млрд дол., уже інші вимоги – що Україна повинна виконувати взяті на себе зобов'язання, щодо переведення аграріїв на загальну систему оподаткування з 1 січня 2016 р., тобто з цього часу абсолютно всі українські аграрії мають бути позбавлені пільгових ставок ПДВ і платити податок повністю [4; 5].

Представники МВФ таку вимогу мотивують тим, що додаткові пільги, передбачені

сектору, досягають 30 млрд грн, половина яких пов'язана з ПДВ, а більшу вигоду від цих пільг отримують найбільші виробники. Офіційно трохи більше 3% підприємств обробляє майже половину сільськогосподарських угідь у країні. Тому спільними зусиллями політичного та економічного бомонду вироблена Стратегія та Концепція розвитку сільського господарства та сільських територій на період 2015–2020 рр. Щодо бюджетної підтримки, то стратегічною метою державної підтримки розвитку сільського господарства є формування ефективних механізмів бюджетного регулювання та взаємовідносин товаровиробників із бюджетною системою на основі досягнення множини цілей щодо виробництва основних видів та якості продукції, забезпечення прибутковості виробництва на рівні розширеного відтворення, зростання продуктивності праці, розвитку форм господарювання і підприємництва, забезпечення конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та зовнішніх ринках, досягнення фінансової стабільності галузі, продовольчої безпеки держави й підвищення соціальних стандартів життя в сільській місцевості, подолання бідності та безробіття. У сучасних умовах робиться акцент на підтримку малих форм господарювання, як у кращих зарубіжних країнах. Урядом позиціонується переорієнтація бюджетних цільових програм [2].

Нині обґрунтування концепції та стратегічних напрямів розвитку державної підтримки сільського господарства України орієнтоване на досвід розвинених країн. Наприклад, цінова підтримка сільського господарства в ЄС становить до 91% від усієї суми бюджетного фінансування, у США – 48%, у Канаді – 53%. На Заході істотна частка доходу фермера формується за державні кошти: у країнах Європейської спільноти (ЄС) – 3%, у Фінляндії – 72%, в Японії – 72%, у США – 27–40%. Державна підтримка аграріїв у країнах ЄС у 2013 році становила від 175 до 1343 євро на 1 га с/г угідь, зокрема у Нідерландах – 500 євро/га, у Бельгії – 508 євро/га, у Польщі – 345 євро/га, у Німеччині – 396 євро/га. Фінансова підтримка сільського господарства в Україні (переважно непряма – через зазначений спецрежим) ледь сягає до 40 євро на гектар [9].

Висновки. Отже, державна підтримка агропромислового комплексу є неодмінною умовою його сталого розвитку та забезпечення продовольчої безпеки держави. Аналіз обсягів і спрямованості бюджетних програм підтримки розвитку агропромислового виробництва в останні роки свідчить, що чинна система фінансування зазнає впливу еконо-

мічної кризи, характеризується хронічною недостатністю ресурсної бази, внаслідок чого виділені кошти не сприяють стабілізації та ефективному функціонуванню галузі.

Потребують перегляду підходи до нарахування та розподілу державних коштів в аграрній сфері, застосування адекватних механізмів здійснення та підвищення ефективності державної підтримки аграрних підприємств. Велике значення в цьому питанні матиме спрямування державної підтримки в бік дрібних сільськогосподарських підприємств, у бік розвитку фінансово-кредитних установ, які мають стати основним джерелом фінансових ресурсів, для забезпечення інвестиційно-інноваційного розвитку аграрного сектору національної економіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гудзь О.Є. Фінансово-кредитна інфраструктура аграрної сфери України. *Економіка АПК*. 2009. № 6. С. 58–63.
2. Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020 pp. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=248517114.
3. Конєва І.І. Державна фінансова підтримка підприємств АПК: стан та стратегія розвитку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 14. С. 802–807.
4. МВФ наполягає на скасуванні податкових пільг для українського АПК. URL: http://dt.ua/ECONOMICS/mvf-napolyagaye-na-skasuvanni-podatkovih-pilg-dlya-ukrayinskogo-apk-176201_html.
5. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <http://minagro.gov.ua>.
6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році: Закон України від 24 грудня 2015 року № 909. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/909-19>.
7. Про державний бюджет України на 2017 рік: Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
8. Радченко О.Д. Державна підтримка сільського господарства України в період системних реформ. *Економічний дискурс: міжнародний науковий журнал*. 2016. Вип. 2. С. 47–52.
9. European Union. URL: http://europa.eu/pol/financ/index_en.htm.